

נסח הוראת

מאוצרות
רבנו הרמב"ן

פרשת מקץ תשפ"ב (שנה ה' גליון 120)

וַיְהִי מִקֵּץ שָׁנָתִים יָמִים וּפְרָעָה חָלַם וְהָיָה עֹמֵד עַל הַיָּאֵר. [מא א]

על היאור לשון **רבינו שלמה** - כל שאר נהרות אינם קרויים יאורים **חוץ מנילוס**, מפני שכל הארץ עשויה יאורים יאורים בידי אדם, ונילוס עולה בתוכם. אבל **אנקלוס תרגם**: יאור- **נהרא**, רק תרגם על יאוריהם (שמות ז ט) על אריתיהון, כי הוצרך שם להבדיל ביניהם, מפני שהזכיר: על נהרותם על יאוריהם (שמות ז ט). והנה כולם יקראו לדעתו יאורים, הגדולים נקראים נהרות ויאורים, **ואלו העשויים חפירות ארוכות בידי אדם, גם הם יקראו יאורים**. ומצאנו כי חדקל נקרא יאור, כמו שכתוב: ואני הייתי על יד הנהר הגדול הוא חדקל, והנה איש אחד לבוש בדים (דניאל י ד-ה'), וכתוב: והנה שנים אחרים עומדים אחד הנה לשפת היאור ואחד הנה לשפת היאור ויאמר לאיש לבוש הבדים אשר ממעל למימי היאור (דניאל יב ה-ו).

ולדעתי, כדברי אנקלוס כן הוא, כי יאור ונהר לשון אחד, שניהם לשון אורה. וכן הגשם נקרא אור: הן פרש עליו אורו (איוב לו ל), יפיץ ענן אורו (איוב לו יא), וכמו שאמרו (בראשית רבה כו ז): אמר רבי יוחנן: כל אורה האמורה באלהוא בירידת גשמים הכתוב מדבר, ואולי בעבור שהגשמים בסבת המאורות והנהרות יעשו מהם יתיחסו אל האורות.

וְהָיָה מִן הַיָּאֵר עֹלֵת שֶׁבַע פְּרוֹת יְפוֹת מְרֵאָה וּבְרִיאַת בָּשָׂר וְתַרְעִינָה בָּאָחוּ. [מא ב]

בעבור כי ארץ מצרים תשתה מן היאור, וממנו בא להם **השובע והרעב**, ראה אותן עולות מן היאור. והפרות סימן לחרישה והשבילים סימן לקציר, כמו שאמר: 'אשר אין חריש וקציר' (בראשית מה ו). ראה כי היאור לא עלה רק מעט ואין חריש, ואשר יזרעו מעט במקומות הלחים, יבא קדים רוח ה' וישרוף אותם כאשר ראה אותם שדופות קדים.

והנראה ממשמע הכתובים, **כי היה השובע בארץ מצרים לבדה** כאשר נאמר: 'שבע גדול בכל ארץ מצרים' (מא כט), וכן: 'אשר היו בארץ מצרים' (מא מח), אבל **הרעב היה בכל הארצות** (מא נד). וכן פתר יוסף: וקמו שבע שני רעב, ולא הזכיר בארץ מצרים, ועל כן לא יכלו בשאר הארצות לקבוצ אוכל [כמבואר לעיל: 'כי היה השובע בארץ מצרים לבדה'] ואפילו אם שמעו הענין, **כי היה מפורסם מאד**. ואולי היה בחלום רמז מזה במה שהזכיר: ותרענה באחו, כי שם היה מרעיהן ומעמדן, אבל הרעות אחרי אכלן את הטובות תתהלכנה בארץ, ולא ידע פרעה עד אנה הלכו.

וַיִּקְרָא פְּרָעָה שֵׁם יוֹסֵף צְפֹנָת פְּעֹנָח וַיִּתֵּן לוֹ אֶת אֲסִנַּת בַּת פּוֹטִי פְּרַע כִּהֵן אֵן לְאִשָּׁה וַיֵּצֵא יוֹסֵף עַל אֶרֶץ מִצְרָיִם. [מא מה]

אמר ר' אברהם: אם היא מלה מצרית לא ידענו פירושה, ואם מתורגמת לא ידענו שם יוסף. **ועל דעת הראשונים** שאומרים: 'המפענח נעלמים', יתכן שקרא לו שם **נכבד כלשון ארצו**, כי שאל לו או שהיה המלך יודע שפת ארץ כנען הקרובה אליו. וענינו צפונה מגלה. וכן בתו קראה שם משה רבינו כלשון עמו: 'מן המים משיתיהו' (שמות ב ט). ואל תשתומם בעבור **שקראוהו סופרי המצרים מוניוס**, כי ישנו השמות ללשון מובן או מורגל להם כאשר יעשה התרגום בקצתם, כגון: 'בין קדש ובין שור' (כ א) - בין רקס ובין חגרא, וכן בהרבה מן השמות. ובקצתם לא ישנה דבר [כאשר עשה בסיחון מלך חשבון ובעוג מלך הבשן וזולתם הרבה] וזה לפי מה שהיו נקראים בלשון ארמית בדורו **וכן עשו הנוצרים המעתיקים**.

לשון רש"י - בת פוטיפרע כהן און הוא פוטיפר, ונקרא פוטיפרע על שם שנסתרס מאליו לפי שלקח יוסף למשכב. **ואני אומר** - כי לדברי רבותינו היה פוטיפר שר לפרעה, וכאשר נסתרס בגופו והכירו בו **וקראוהו פוטיפרע, נתבייש בדבר, ופירש משררתו והכניס עצמו בבית עבודה זרה ונעשה כומר לעבודה זרה, כי כן מנהג הנכבדים**. ואפשר שהיה און שם עבודה זרה שלו. וכן כהן מדין כומר, כמו שאמרו (סנהדרין פב) ביתרו שהיה מפטם עגלים לעבודה זרה [והעיר ה"זכרון יצחק" על דברי רבנו הרמב"ן "כי כן מנהג הנכבדים" כן היה הנוהג בימי הרמב"ן בקרב האצילים שירדו ממעלתם להסתגר במנזרים].

חבורת רמב"ן בליל שבת קודש 22:00 - 21:00 בבהמ"ד 'משכן יחזקאל' חברון 25

הגליזון הוקדש לע"נ - רבי אליעזר ב"ר דוד זצ"ל

להערות הארות והצטרפות: V0527174410@GMAIL.COM

מיועד לעורר את לב הלומדים ואינו תחליף למקור חיבורו של רבנו הרמב"ן

ויאמר פרעה אל־עבדיו הנמצא כזה איש אשר רוח אלקים בו. [מא, לח]

וטעם הנמצא כזה - בעבור שהיה עברי והם שנואי נפש המצריים, לא יאכלו מגעם ולא יתחברו עמהם כי טמאים הם אצלם, על כן לא רצה למנותו משנה בלא רשותם. ולכך אמר להם שלא ימצאו מצרי כמוהו כי רוח אלקים בו, ואחרי שהודו אמר ליוסף אחרי הודיע אלקים אותך את כל זאת, כי מאשר היה הפתרון טוב וכונן בעיני פרעה ובעיני עבדיו היה בעיניהם כאלו כבר בא הכל כמו שפטר להם.

ויזכר יוסף את החלמות אשר חלם להם ויאמר אליהם מרגלים אתם לראות את ערות הארץ פאתם.
[מב, ט]

לשון רש"י - עליהם, וידע שנתקיימו, שהרי השתחוו לו.

ולפי דעתי - שהדבר בהפך כי יאמר הכתוב כי בראות יוסף את אחיו משתחווים לו, זכר כל החלומות אשר חלם להם, ואמר בלבו עתה יתקיימו כולם. על כן וידע שלא נתקיים אחד מהם בפעם הזאת, כי יודע בפתרונם כי כל אחיו ישתחוו לו בתחילה, מן החלום הראשון: והנה אנחנו מאלמים אלומים (לו ז), כי "אנחנו" ירמוז לכל אחיו אחד עשר, ופעם שנית ישתחוו לו השמש והירח ואחד עשר כוכבים, מן החלום השני, וכיון שלא ראה בנימין עמהם חשב זאת התחבולה שיעליל עליהם כדי שיביאו גם בנימין אחיו אליו, לקיים גם החלום האחר שאמר: ואחד עשר כוכבים משתחווים לי, וזה טעם וירדו אחי יוסף עשרה, כי החלום הראשון היה אל העשרה, כי בהם אמר: ויגד אותו לאחיו ויוסיפו עוד שנוא אותו, ולהם אמר: והנה אנחנו מאלמים אלומים, והנה בנימין איננו בכלל הזה, ועתה נתקיים החלום הראשון בהשתחוייתם אליו. והחלום השני לא יוכל להתקיים עד בא בנימין גם אביו. החלום הראשון תחילה ועל כן לא רצה להגיד להם אני יוסף אחיכם, ולאמר מהרו ועלו אל אבי וישלח העגלות, כאשר עשה עמהם בפעם השניה, כי היה אביו בא מיד בלא ספק. ואחרי שנתקיים החלום הראשון. הגיד להם לקיים החלום השני. ולולי כן, היה יוסף חוטא חטא גדול לצער את אביו ולהעמידו ימים רבים בשכול ואבל על שמעון ועליו, ואף אם היה רצונו לצער את אחיו קצת, איך לא יחמול על שיבת אביו. אבל את הכל עשה יפה בעתו לקיים החלומות כי ידע שיתקיימו באמת.

גם הענין השני שעשה להם בגביע לא שתהיה כוונתו לצערם, אבל חשד אולי יש להם שנאה בבנימין, שיקנאו אותו באהבת אביהם כקנאתם בו, או שמא הרגיש בנימין שהיה ידם ביוסף, ונולדה ביניהם קטטה ושנאה, ועל כן לא רצה שילך עמהם בנימין, אולי ישלחו בו ידם, עד בדקו אותם באהבתו. ולזה נתכוונו בו רבותינו (בראשית רבה צג ט): אמר רבי חייא בר' אבא כל הדברים שאתה קורא שדיבר יהודה בפני אחיו, עד שאתה מגיע ולא יכול יוסף להתאפק, היה בו פיוס ליוסף, פיוס לאחיו, פיוס לבנימין. פיוס ליוסף - ראה היאך נותן נפשו על בניה של רחל וכו'.

וכן אני אומר שכל הענינים האלה היו ביוסף מחכמתו בפתרון החלומות, כי יש לתמוה אחר שעמד יוסף במצרים ימים רבים והיה פקיד ונגיד בבית שר גדול במצרים, איך לא שלח כתב אחד לאביו להודיעו ולנחמו, כי מצרים קרוב לחברון כששה ימים, ואילו היה מהלך שנה היה ראוי להודיעו לכבוד אביו. ויקר פדיון נפשו ויפדנו ברוב ממון, אבל היה רואה כי השתחויית אחיו לו וגם אביו וכל זרעו אתו אי אפשר להיות בארצם, והיה מקוה להיותו שם במצרים בראותו הצלחתו הגדולה שם, וכל שכן אחרי ששמע חלום פרעה, שנתברר לו כי יבאו כולם שמה ויתקיימו כל חלומותיו.

"דעת זקנים" מבעלי התוספות (על הפסוק מב א) מיישב את קושיית רבנו הרמב"ן "איך לא שלח כתב אחד לאביו להודיעו ולנחמו": יוסף למה לא הודיע לאביו שהוא במצרים אלא שהטילו חרם ביניהם וגם שתפו להקב"ה וליוסף נמי השביעו שלא לגלות, והכתוב מוכיח דכתיב הוציאו כל איש מעלי שלא רצה לגלות לזרים מפני השבועה. (וכעין זה כתב ברא"ש על הפסוק מה א, אלא ששם מבאר שיוסף נכלל עמהם משום שלא מיחה. ולמד מכך הלכה למעשה: "ומכאן ראייה שכל אדם שיושב בבית הכנסת ויש בדעתו להוציא עצמו מתקנת הקהל ומהחרם צריך שיוציא בשפתיו שכל דברים שבלב אינם דברים שאם לא כן יהיה נאסר בכללם בחרם")

עוד מוסיף ה"דעת זקנים" ויש אומרים כי כשהיה עבד לא רצה להגיד לו כי יותר היה מצער וכן כשהיה בבית הסוהר. וגם כשהיה מלך לא יאמין לו כי אפילו לבסוף כשספרו לו אחיו לא האמין כדכתיב ויפג לבו כי לא האמין להם ועוד אם היה מגיד לאביו היה ירא שמא ישמעו אחיו ויבהלו ויברחו זה לצפון זה לדרום מרוב פחד שייראו שיהרגם ונמצא אביו מצטער עליהם וגורם צער גדול לאביו ולכן המתין עד שבאו אחיו ונתגלה להם תחלה ופייסם בדברים ושאין בלבו עליהם ואמר להם לבשר לאביהם וכי הוא מושל בכל ארץ מצרים.